

УДК 339.9(477)

ГОСПОДАРСЬКЕ ЗРОСТАННЯ В КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Юрій Присяжнюк

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000, тел. (032) 239-44-63*

Розглянуто тенденції динаміки зростання державного виробництва в країнах ЦСЄ після глибокого занепаду наприкінці 2008 р. – на початку 2009 р.

Ключові слова: економічна криза, економічне зростання, динаміка споживання.

Відбудова міжнародних торгових зв'язків, після глибокого занепаду на переломі 2008-2009 р., стала двигуном пожвавлення, господарської активності в країнах Центрально-Східної Європи. Експорт до III кв. 2010 р. був єдиною категорією, яка досягла рівня до кризи. Натомість державний попит все ще залишався дуже слабким, під впливом подальшого погіршення ситуації на ринку праці. Темп господарського зростання в країнах регіону є доволі нерівномірним. Економіка цих країн, яка ще перед початком кризи розвивалася рівномірно, зазначила в перших трьох кварталах 2010 р. найвищу динаміку господарського зростання. Натомість у країнах, де нерівність розвитку як у внутрішньому виробництві, так і в зовнішньо економічній діяльності була найглибшою, кон'юнктурне поліпшення настає повільніше.

Здебільшого у країнах регіону з початку 2010 р. відзначають позитивні тенденції поквартальної динаміки зростання державного виробництва. Окрім того, в кожному наступному кварталі 2010 р. зростання ВВП в річному обсязі було щораз вищим. Упродовж I-III кв. 2010 р. ВВП в регіоні виріс з 2,2 % порівняно з аналогічним періодом попереднього року (після спаду з 3,4 % 2009 р.). Найвище господарське зростання в трьох перших кварталах 2010 р. зазначено на Словаччині (4,4 %), у Польщі (3,9 %) і в Чехії (2,0 %). Позитивний темп зростання ВВП в річному обсязі відзначено також в Угорщині. Оскільки в Болгарії масштаб падіння ВВП значно знизився, то Румунія залишалася єдиною країною регіону, в якій донині не виявлено виразних ознак господарського піднесення.

Здебільшого у країнах регіону зростання господарської активності виникало зростанням попиту у зовнішньо-економічній діяльності, а також попиту на внутрішньому ринку.

На зростання експорту найбільший вплив мала інтенсифікація товарообігу у межах міжрегіональної співпраці. Це знайшло відображення передусім у значному зростанні експорту сировини. Відносно високою динамікою характеризувався також продаж готової продукції. До зростання експорту товарів споживання заохочували програми фіскальної стимуляції в країнах ЄС–15 (передусім доплати до закупки нового автомобіля тощо), а також зміщення

структури імпорту в країнах Західної Європи в умовах зниженого попиту, у бік дешевших продуктів, що походять з ЦСЄ. В результаті цих тенденцій у трьох перших кварталах 2010 р. у всіх країнах регіону можна було спостерігати швидке (у більшості країн двозначне) зростання експорту, порівняно з аналогічним періодом попереднього року. Загалом у регіоні ЦСЄ частка експорту (товарів і послуг) збільшилась до 13,5% в III кв. 2010 р.

Різке зростання експорту сприяло зростанню товарообороту з закордоном, що дало змогу спостерігати позитивне сальдо у динаміці ВВП в країнах ЦСЄ в першій половині 2010 р. Однак ситуація змінювалась у кожному наступному кварталі і в III кварталі сальдо було вже від'ємним. Такій тенденції сприяло зростання імпорту в II і III кв. 2010 р., насамперед зі зростанням імпорту товарів, пов'язаних передусім із зростаючим попитом експортного сектора в країнах ЦСЄ. Однак попит споживчий та інвестиційний, хоч і слабкий, все ж таки впливали на зростання імпорту.

Таблиця 1

Динаміка найважливіших компонентів ВВП в країнах Центрально-Східної Європи (%)

Показник	2008 р.	2009 р.	I кв. 2010 р.	II кв. 2010 р.	III кв. 2010 р.
ВВП	4,1	- 3,4	1,0	2,5	2,8
Індивідуальне споживання	4,7	- 3,5	-0,8	0,2	1,6
Суспільне споживання	4,6	1,3	0,8	0,3	1,6
Інвестиції	6,2	-11,7	- 13,1	- 4,9	- 3,2
Експорт	6,8	- 10,3	12,8	15,7	13,1
Імпорт	6,8	- 16,3	9,0	16,0	12,7

Джерело: Євростат

Таблиця 2

Країни Центрально-Східної Європи

Країна	Площа, км	Кількість населення		ВВП, млрд EUR	ВВП на душу населення, EUR	
		тис. осіб	на 1 км		Згідно з номінальним курсом	Паритет купівельної спроможності
Болгарія	110879	7 564	69	34 118	4 600	10 900
Чехія	78 867	10 507	133	147 879	13 100	19 200
Польща	312 685	38 167	122	362 415	8 100	14 300
Румунія	238 391	21 462	90	137 035	5 500	10 900
Словаччина	49 035	5 425	110	64 778	11 700	17 200
Угорщина	93 028	10 014	108	105 536	9 300	15 300

Джерело: Євростат

Вагомим чинником, що мав позитивний вплив на динаміку ВВП, було збільшення заощаджень. У 2010 р. мало місце повернення циклу заощаджень, після періоду їх сильного падіння в 2009 р. В наступному році підприємства розпочали їх відновлення. У кожному наступному кварталі 2010 р. внесок заощаджень до динаміки ВВП збільшився, а в II і III кв. був найбільший зі всіх категорій ВВП.

Таблиця 3

Динаміка валового внутрішнього продукту країн ЦСЄ

Країна	2009 р.	2010 р.			2009 р.	2010 р.		
	IV кв.	I кв.	II кв.	III кв.	IV кв.	I кв.	II кв.	III кв.
Болгарія	- 0,2	-0,5	0,5	0,7	-6,7	-0,8	-0,3	0,5
Чехія	0,4	0,6	0,8	1,0	-3,2	1,0	2,3	2,8
Польща	1,4	0,7	1,2	1,3	2,8	3,1	3,8	4,7
Румунія	-1,5	-0,3	0,3	-0,7	-6,9	-3,2	-1,5	-2,2
Словаччина	1,3	0,8	1,0	1,0	-4,2	4,6	4,4	4,2
Угорщина	0,0	1,0	0,4	0,8	-5,2	-1,1	0,6	2,2

У третьому кварталі 2010 р. відбулось незначне зростання споживання приватного сектора економіки. Склалося так, що збільшення видатків приватного сектора в Польщі (на 2,9 %) під час кризи характеризувалося позитивною динамікою. Крім Польщі, тільки в Чехії приватне споживання зросло, порівняно з попереднім роком (0,7 %). У трансформаційних економіках решти країн ЦСЄ воно знижувалося. На стабілізацію цього процесу можуть вказувати тенденції його поквартального зростання в III кв. 2010 р. у країнах регіону. На динаміку споживання негативний вплив надалі мало погіршення ситуації на ринку праці (хоч і трохи ліпше, порівняно з 2009 р.). Зниженню піддалася динаміка заробітних плат. Окрім того, простежувався застій у банківській сфері. Банки стримано давали нові позики.

На надто повільне поживлення споживчого попиту вказують дані з обігами в роздрібній торгівлі. У IV кв. 2010 р. в частині країн регіону надалі можна було спостерігати падіння платоспроможності, найбільші спади простежувалися у сегменті майна тривалого ужитку. Кількість нових зареєстрованих автомобілів в регіоні також впала 2010 р. (на понад 5 %). Незначне зростання нових продажів автомобілів відбулося в Польщі, Чехії, тоді як в Болгарії, Румунії, Угорщині та Словаччині спад нової реєстрації переступив 20 %. Приватне виробництво припинило падіння, однак банки дуже стримано давали нові позики.

У більшості країн регіону простежувалось зростання показників споживчої кон'юнктури. Поліпшення довіри споживача найбільш видимим було в країнах балтійських (де раніше відбувся його найбільший спад). Однак у II півріччі 2010 р. знову простежувалось погіршення поточної і майбутньої оцінки господарської та фінансової ситуації приватних господарств. Суспільне споживання виявляло незначне зростання в регіоні загалом у перших трьох кварталах 2010 р., однак ситуація в окремих країнах була дуже диференційованою. Суспільне

споживання зросло в Польщі, Чехії і Словаччині, натомість в інших країнах відбувся його спад, що було наслідком зниження видатків у зв'язку з необхідністю консолідації суспільних фінансів.

Натомість в інвестуванні економічного зростання ще не відбулося. У перших трьох кварталах 2010 р. вони залишалися надалі нижче рівня попереднього року, на що значною мірою впливали інвестиції будівельного сектора. Негативний вплив на динаміку інвестиції підприємств мала весь час низька кредитна спроможність. Зростання інвестиції в цей період простежувалося лише у Словаччині. Від II кв. збільшувалися інвестиційні видатки також у Чехії та Польщі, а в III кв., у решти країн регіону інвестиційні проекти мали тенденцію спаду.

У секторах економіки поліпшення в країнах ЦСЄ виникало зі значного зростання активності в промисловості, для якого стимулом виявилось зростання зовнішнього попиту а також відновлення заощаджень. Зростання промислової продукції впродовж 2010 р. відбулося у всіх країнах ЦСЄ. Стосувалося воно насамперед продукції транспорту, машинобудування, а також споживчого майна тривалого ужитку, тобто галузей, найбільш орієнтованих на експорт. Значне зростання продукції відбулося в 1-ій половині 2010 р. У наступних місяцях цей процес дещо сповільнявся, передусім у IV кв. 2010 р., що своєю чергою може бути сигналом до скорочення процесу відновлення заощаджень, а також ослаблення ролі зовнішнього попиту в господарському зростанні регіону ЦСЄ в наступному році.

Фінансова допомога, отримана у період кризи частиною країни регіону від міжнародних інституцій під егідою МВФ (Угорщина, Румунія²³), а передусім зобов'язання цих країн, що стосуються редукації дефіциту бюджету, попри збільшення податку а також обмеження працевлаштування і зарплатні в громадському секторі, були послабленим чинником попиту в державах 2010 р.

Ситуація на ринках праці країн ЦСЄ надалі характеризувалася зростанням безробіття до найвищих показників в останніх роках. У 2-ій половині 2010 р. простежувалось його сповільнення, а в Чехії та Угорщині можна було зауважити незначний спад зростання безробіття. Наприкінці III кв. 2010 р. в регіоні найменші показники безробіття були у Чехії (6,9 %). На незначне поліпшення ситуації на ринку праці в країнах ЦСЄ в III кв. 2010 р. вказують дані з працевлаштуванням. Щоправда, річна динаміка працевлаштування надалі у більшості країн була від'ємною, однак у випадку Польщі, Чехії, Угорщини число працевлаштованих почало повільно зростати. У решті країн масштаб спаду працевлаштування поменшав. Окрім різкого зростання промислової продукції, працевлаштування в промисловості надалі спадало. Спад кількості працевлаштованих відбувся однаковою мірою в секторі послуг, передусім у фінансовому посередництві. Лише в землеробстві працевлаштування зросло 2010 р.

Значний спад інфляції в 1-ій половині 2010 р. був наслідком зниження базової інфляції. У деяких країнах на систему постійного курсу впливала навіть

дефляція (у зв'язку з загасанням ефекту бази, спричиненим підвищеннями цін, регульованих на початку 2009 р. Натомість ціни на продовольчі товари та енергоносії залишалися відносно стабільними.

Ситуація змінилася у III кв. 2010 р. Тоді можна було спостерігати зростання динаміки споживчих цін, яке тривало майже до кінця 2010 р. У червні 2010 р. річна динаміка НІСР в регіоні становила 2,5 %, а в листопаді зросла до 3,4 %. У листопаді 2010 р. найнижчу динаміку НІСР спостерігали у Словаччині (1,0 %), а найвищу – в Румунії (7,7 %).

На зростання інфляції передусім вплинув значний попит населення на продукцію. Надзвичайно значущим виявилось зростання цін на продовольчі товари, насамперед первинної переробки продовольства, хоча і зростаючі ціни на енергоносії також неабияк впливали на зростання інфляції (що передусім простежується в IV кв. 2010 р.). Водночас чинники попиту надалі мали незначний вплив на рівень ціноутворення. Базова інфляція залишалася на низькому рівні впродовж 2010 р. загалом, а в 2-ій половині навіть знизилася.

Окрім негативних тенденцій, що утримуються на ринку праці, розпочалось зростання річної динаміки заробітної платні в регіоні. У III кв. 2010 р. була вона від'ємна тільки в Румунії. В інших державах можна було зауважити зростання заробітної платні в наступних кварталах 2010 р. Економічне погравлення, яке відбулося 2010 р., за слабкої кон'юнктури, що утримується, на ринку праці спричинили подальший спад динаміки одиничних коштів роботи (ULC). Щоправда, в 2-ій половині 2010 р. заробітні плати в країнах ЦСЄ почали повільно зростати, однак їхнє зростання не було настільки високим, як зростання продуктивності праці в цьому періоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Розширення Європейського Союзу, вплив на відносини України з центральноевропейськими сусідами / Інститут регіональних та євроінтеграційних досліджень «Євро Регіо Україна». – К.: К.І.С., 2004. – С. 295.
2. Домбровський О. Міжнародна субрегіональна взаємодія як фактор динамізації національного розвитку та поглиблення кооперації // Зб. наук. праць ІСЕМВ НАН України, – 2004. – Вип. 40. – С. 208.
3. Польсько-українське прикордоння / Наук. ред. Б. Кавалко., С. Матковський, А. Міщук. – Замосць, 2005. Євростат

Стаття надійшла до редколегії 11.03.2012 р.

Прийнята до друку 21.06.2012 р.

ECONOMIC GROWTH IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE COUNTRIES

Yuriy Prysiazhniuk

*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska St., 1, Lviv, Ukraine, 79000, tel. (032) 239-44-63*

The tendencies of dynamics of growth of state production are considered in the countries of CSE after a deep decline on a break 2008 and in 2009.

Key words: economic crisis, economy growing.

**ЭКОНОМИЧЕСКИЙ РОСТ В СТРАНАХ ЦЕНТРАЛЬНО-ВОСТОЧНОЙ
ЕВРОПЫ**

Юрий Присяжнюк

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, г. Львов, Украина, 79000, тел. (032) 239-44-63*

Рассмотрены тенденции динамики роста государственного производства в странах ЦВЕ после глубокого кризиса на переломе 2008 и в 2009 г.

Ключевые слова: экономический кризис, экономический рост.